

A Nemzetközi Statisztikai Intézet kairói (XVII.) ülészsaka.¹⁾

XVIIe Session, au Caire, de l'Institut International de Statistique.¹⁾

- I. *Thirring* Gusztáv dr.: Gondolatok a Nemzetközi Statisztikai Intézetről.
- II. *Kovács* Alajos dr.: A kairói ülésen tárgyalt demográfiai kérdések.
- III. *Fellner* Frigyes dr.: A kairói ülésen tárgyalt gazdaságstatisztikai kérdések.

I.

Gondolatok a Nemzetközi Statisztikai Intézetről.

Idées sur l'Institut International de Statistique.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet, az egyiptomi kormány meghívására, a múlt év utolsó és a folyó év első napjaiban Kairóban tartotta XVII. ülészsakát. Az ülészsak nagyon fényes külsőségeiről beszámolni e társaságban nincs helyén; a tudományos tárgyalásokról *Kovács Alajos* és *Fellner Frigyes* társaim, kik velem együtt képviselték ott Magyarországot, fognak számot adni. Ezen előadásoknak bevezetőjeként azonban néhány szót kívánok szólni a *Nemzetközi Statisztikai Intézet szervezetéről, munkásságának köréről és jövőző feladatairól.*

Égészen a világháború kitöréséig a Nemzetközi Statisztikai Intézet tudományos munkássága a fokozatos emelkedés képét mutatta. Bulletinjének tekintélyes sorozata a kétvétenként ülésező Intézet tárgyalásainak eredményeként a statisztika minden ágát felölelő elméleti, methodikai s gyakorlati érdekű tanulmányok valóságos kincsházává vált. Az Intézet derekasan megfelelt alapszabályaiban kifejezett abbéli céljának, hogy a közigazgatási és tudományos statisztika haladását elősegítse, különösen azért, hogy a statisztikai felvétel, feldolgozás és közzététel egyöntetűségére törekedett s a különböző

országokban elért eredményeknek maguk között összehasonlíthatóvá tételére igyekezett megfelelő módozatokat létesíteni.

A világháború forrataga a Nemzetközi Statisztikai Intézetet könnyen veszélybe dönthette volna; az Intézet éveken keresztül kénytelen volt működését szüneteltetni s félős volt, hogy a békekötéseket követő új helyzetben lényegesen megnövekedett nemzetközi statisztikai szükségletet a Népszövetség saját hatáskörében fogja kívánni kielégíteni. *Bodioé*, az Intézetnek évek hosszú sora óta fáradhatatlan akkori elnöké az érdem, hogy felismerte az Intézetnek az új követelményekkel szemben is érvényesítendő azt a kötelezettségét, hogy a Népszövetség statisztikai szükségleteit is neki, illetve állandó hivatalának (a hágai Office permanéntnek) kell első sorban kielégítenie. Sikerült is megakadályoznia azt az eredeti tervet, hogy a Népszövetség céljaira szolgáló nemzetközi statisztikai munkálatokat s az azokhoz szükséges módszertani előmunkálatokat a Népszövetség kizárólag saját közegeivel készíttesse el s ennek folyományaként az e tárgyban egybehívott párizsi értekezlet (1920) elfogadott oly javaslatot, mely szerint a Nemzetközi Statisztikai Intézet a Népszövetségnek statisztikai szaktanácsadójaként szerepeljen, tisztán tudományos rendeltetéssel s teljes részrehajlatlansággal, amire eddigi magas tekintélye s tudományos felkészültsége kizárólag predestinálja. Az Intézet előtt ezzel a fejlődés bő lehetőségei nyíltak volna meg, mert a Népszövetség hatalmi és anyagi támogatásával legyőzhette volna mindazokat a nehézségeket, melyekkel addig meg kellett küzdenie. Ez a terv nem valósult meg a bi-

¹⁾ A Magyar Statisztikai Társaság 1928 február 14-i előadóülésén felolvasott három beszámoló előadás az 1927 december 29. — 1928 január 5. között lefolyt kongresszusról. — *Ces trois communications, ayant pour objet la Session tenue du 29 décembre 1927 au janvier 1928, ont été lues dans la séance d'étude du 14 février 1928 de la Société Hongroise de Statistique. Elles paraîtront en français, in extenso, dans le 1er numéro 1928 de la Revue de la Société Hongroise de Statistique.*

zottság kisebbségének (3 szó 9 ellen) ellenállása folytán. A Népszövetség tanácsa azonban mégis belátta, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet mellőzésével statisztikai céljait nem érheti el, s az Intézet közreműködésére feltétlenül szüksége van.* A megoldást *vegyes bizottságok* (comissions mixtes) s egy *tanulmányi bizottság* útján kísérelte meg, melyekben egyrészt a Népszövetség és a Nemzetközi Munkahivatal, másrészt az Intézet tagjai egyesültek, egyenlő számban, közös munkára, első sorban a leginkább sürgősnek talált gazdasági kérdések megoldására megkívánt statisztikai alapok előteremtése céljából. Ezeknek a bizottságoknak működése már eddig is szép eredményt mutatott fel. Mégis, a dolognak illetően megoldását, a statisztika érdekeinek elvi magaslatáról nézve, nem tartom kielégítőnek.

Az a gondolat, mely boldogult *Bodio* szeme előtt lebegett, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet a Népszövetségnek kizárólagos statisztikai szaktanácsává s ebből kifolyólag a hágai *Állandó hivatal* e szaktanácsnak végrehajtó szervévé, tehát mintegy statisztikai világhivatallá váljék, eddig nem valósulhatott meg. A Népszövetség — a sikerrel dolgozó vegyes bizottságok mellett — a saját közgazdasági s pénzügyi szakosztályában *külön statisztikai munkásságot* is fejt ki s a nemzetközi kiadványok egész sorozatát — havi bulletint, epidemiológiai havi kimutatást, sőt évkönyvet is — bocsátja ki s ezzel a parallel munkával a Nemzetközi Statisztikai Intézet munkakörének jó részét kisajátította. Félős, hogy ezt a —tárgyilagos megítélés mellett alig igazolható — munkásságát idővel még tágabb körre terjeszti ki s ezzel a Nemzetközi Statisztikai Intézet munkaterületét még nagyobb mértékben csorbítja. Ezzel az ügynek semmiképpen sem használ, csak újabb munkát és terhet ró az államokra, mely munka fölöslegessé válnék, ha az adatgyűjtés a Nemzetközi Statisztikai Intézetre, illetve ennek Állandó hivatalára bízhatnák, amelyben ilyen munkálatok amúgy is állandóan folynak. Elvi szempontból nehezen is igazolható, hogyha a Népszövetség a Nemzetközi Statisztikai Intézet közreműködését igénybe veszi — amelynek nélkülözhetetlenségét maga is elismeri — miért kelljen neki emellett még önálló statisztikai szervet létesítenie s ezzel a hágai Állandó hivatal mellett mintegy egy második nemzetközi statisztikai

hivatalt fenntartania. A Népszövetség statisztikai szükségleteit az Állandó hivatal teljesen kielégíthetné, ha a Népszövetség az ő szinte kimeríthetetlen anyagi forrásait rendelkezésére bocsátaná a hágai hivatalnak, melynek munkássága éppen az anyagi eszközök korlátoltsága miatt nem tudott a kívánt méretekben kifejlődni, mely azonban viszont az egyedüli szervnek tekinthető, mely a nemzetközi összehasonlító statisztika igényeit minden külső politikai vagy hatalmi befolyástól menten teljes pártatlansággal és kifogástalan szabatossággal elégítheti ki.

Ettől az ideális céltól ma még távol állunk. A Népszövetség statisztikai munkássága kétségtelenül veszélyezteti a Nemzetközi Statisztikai Intézet állandó hivatalának jövőjét. A Népszövetséggel való együttműködés mai formája, a vegyesbizottságok szervezésével, csak fél megoldás, ideiglenes kompromisszum, mely azonban a Népszövetségnek a nemzetközi statisztika terén való előtörésével szemben a Nemzetközi Statisztikai Intézet részére biztosítani kívánta a munkásságnak még el nem foglalt területeit. Ily kompromisszummal való szembehelyezkedés könnyen azt eredményezhette volna, hogy a Népszövetség a Nemzetközi Statisztikai Intézet teljes félretolásával a nemzetközi statisztika egész körét magához ragadja s ezzel az Intézetre halálos csapást mér. Éppen ez okból nem érhető és még kevésbé helyesíthető az Intézet olasz tagjainak Kairóban tanúsított állásfoglalása, akik az elnökválasztás alkalmával leadott fehér lapokkal nemtetszésüknek kívántak kifejezést adni afölött, hogy *Delatour* elnök a Népszövetséggel való együttműködésre — szerintük — túlságosan nagy súlyt helyez. Az előbbieken előadottak úgy hiszem, eléggé igazolják, hogy a jelenlegi helyzetben ez volt az elnökség részéről követhető egyedüli helyes eljárás a Nemzetközi Statisztikai Intézet autoritásának megvédésére és a tudomány terén eddig elfoglalt pozíciójának a jövőben is való biztosítására.

Mindezeknek elismerése mellett azonban a pártatlan megítélés nem zárkozhatik el annak konstatálása elől, hogy a mai együttműködésnek megvannak a maga hiányai is s hogy a Népszövetség talán éppen ezért tartja szükségesnek saját kebelében is külön statisztikai szolgálat fenntartását. Azokon az anyagi nehézségeken, me-

lyek a Nemzetközi Statisztikai Intézet munkásságának szélesebb alapokra való fektetését megkísérik, a Népszövetség maga könnyen segíthetne, ha a hágai Állandó hivatal megfelelő támogatásban részesítené. De nem tud változtatni a vegyesbizottságok tárgyalási módjának nehézségén, mely a Nemzetközi Statisztikai Intézet alapszabályainak s mai szervezétének következménye. A helyzet ma az, hogy a különböző államok képviselőiből alakított vegyesbizottságok, melyek a dolog természetéből kifolyólag amúgy is csak ritkán hívhatók össze, javaslataikat a Nemzetközi Statisztikai Intézet legközelebbi szesszióján mutatják be, ahol azokat először a szakosztály, aztán az összes ülés veszi tárgyalás alá. A Nemzetközi Statisztikai Intézet ülészekainak kétévi periódicitása mellett ez a tárgyalási rend nagy idővesztést jelent, mely oly esetben, amidőn az összes ülés a vegyesbizottság javaslatát esetleg nem fogadná el, több évvel is késleltetheti a határozathozatalt. Értethető, hogy a határozathozataltak ez a módja nem elégíthet ki minden igényt, bármily magasra értékeli is a Népszövetség a vegyesbizottságok magas színvonalú tárgyalásait, amelyekben ő is részt vesz saját megbízottjaival, akik egyébként — csekély kivétellel — mind tagjai a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek. Itt feltétlenül kívánatos volna a tárgyalási lehetőségek gyorsítása oly irányban, hogy a vegyes bizottságok, melyekben a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek legkiválóbb tagjai vesznek részt, javaslataikkal ne legyenek kénytelenek az Intézet esetleg csak két év múlva tartandó ülészekainak jóváhagyását bevárni. Ily esetben talán az elnökségre lehetne ruházni az összes ülés jóváhagyási jogát s egyéb funkcióit. Ez természetesen a Nemzetközi Statisztikai Intézet *alapszabályainak megváltoztatását* tenné szükségessé, amely elől elzárkózni azonban már amúgy sem lehet soká; az Intézet érdeke nézetem szerint azt kívánja, hogy ez mielőbb megtörténjék.

Már a római ülészekon, 1925-ben, merült fel az a kérdés, hogy tekintettel az idők folyamán beállott változásokra és különösen a Népszövetséggel való együttműködésre, nem szorulnak-e az Intézet alapszabályai avagy az Office permanent ügyviteli szabályai módosításra vagy kibővítésre. Az ülészek zárülésén *Willcox* alelnök ily értelemben konkrét indítványt is tett, s

az elnökség megbízást is nyert arra, hogy erre vonatkozó jelentését a tagoknak küldje meg. Az Intézet főtitkára ennek folytán az összes tagokhoz körlevelet bocsátott ki, melyben felkérte őket, hogy amennyiben az alapszabályoknak bármiféle módosítását találnák szükségesnek, erre vonatkozó javaslataikat vagy nézeteiket közöljék vele, hogy ezeket az e tárgyban teendő jelentés megszerkesztésénél figyelembe vehesse. *Methorst* főtitkár a kairói ülészek elé terjesztett jelentésében számolt be e lépésnek eredményéről. Bejelentette, hogy a megkérdezett 163 tag közül a felhívásra csak 54 válaszolt; ezek közül 16 csak egyszerűen elismerte a felhívás átvételét, 25 nem tartott semmi változást szükségesnek s ezek közül 10 arra a tekintélyre alapította véleményét, melyre az Intézet az eddigi alapszabályok mellett szert tett, amelyek semmiféle komoly nehézségre nem adtak okot; végül 13 tag különböző módosításokra tett javaslatot, s ezeknek csekély száma a főtitkárban azt a meggyőződést váltotta ki, hogy az Intézet körében jelenleg nem észlelhető oly számottevő áramlat, mely az alapszabályok refomját látná szükségesnek. Ezzel az alapszabályok módosításának ügye a napirendről végleg lekerült.

Hogy annak a 13 tagnak, akik a kérdéshez hozzászóltak, észrevételei az alapszabályoknak mely pontjaira vonatkoztak s mily irányban óhajtottak volna azokon módosításokat vagy újításokat eszközölni, azt természetesen nem tudhatjuk. De kétségtelen, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet mai szervezete némi megújításra s *felfrissítésre* szorulna, hogy munkássága univerzálisabbá, a szó legtágabb értelmében nemzetközivé váljék s hogy magában az Intézetben az összes számottevő statisztikai tényezők helyet foglalhassanak.

Minő a helyzet ma? Az alapszabályok 4. szakasza szerint az Intézet tagjait azok közül választja, akik a közigazgatási vagy tudományos statisztika terén kitűntették magukat, aminők: a hivatalos statisztika fejei, az állami és nagyvárosi statisztikai központi bizottságok vagy hivatalok tagjai, statisztikai társaságok tagjai és más tudósok. A megválasztható tagok ezen kategorizálása határozottan a szorosan vett statisztikusok bevonására helyezi a fősúlyt s csak utolsó helyen kíván „egyéb tudósokat” is a tagok közé felvétetni. És mégis mit látunk? Hogy a tagok között, kivált pe-

dig már az új jelöltek sorában igen nagy számmal vannak olyanok, kik ugyan kitünő tudósok, tanárok vagy írók, de nem a statisztika terén. Ezek joggal foglalhatnának helyet azon tudományszakmák (pl. közgazdaság, pénzügytan, stb.) nemzetközi szervezeteiben, amelyekben kitüntek, de a Nemzetközi Statisztikai Intézetben, amelyhez szakmájuknál fogva csak nagyon laza szálak fűzhetik, mások elől, náluknál hivottabb aspiránsok — szakstatisztikusok — elől foglalják el a helyet s azoknak bejutását nehezítik meg. Ez pedig annál inkább sajnos, mivel amugy is fennáll az a — ezen esetben szinte anomáliának mondható — rendszabály, hogy a statisztika hivatalos képviselői is csak választás útján juthatnak be a tagok közé. Itt, nézetem szerint, oly intézkedéssel állunk szemben, mely nem szolgálja az Intézet érdekeit, sőt egyenesen megnehezíti annak a célnak elérését, hogy benne *lehetőleg minden állam* képviselve legyen. A Nemzetközi Statisztikai Intézet, mint említém, tagjait azok sorából tartozik választani, akik a tudományos vagy a közigazgatási statisztika terén kitüntek. Nagyon helyén való, hogy a tudományos téren működő statisztikusok választás, még pedig szigorú választás útján vétessenek fel; rájuk hárulnak a statisztikai tudomány továbbfejlesztésének, a módszerek kifinomításának, az elvi kérdések tisztázásának nehéz feladata. Erre a munkára csakis valóban kvalifikált, tudományosan képzett szakférfiakat vonjon be az Intézet s ezeknek rátermettségét ám alapítsák meg az Intézet tagjai szigorú megrostálás útján. De nem a statisztikai hivatalok vezetőinek felvételét. Miután az Intézet legfőbb célját és feladatát — az alapszabályai élén foglalt megállapítás szerint — a statisztikai felvételek, feldolgozások és kiadványok uniformításában, összehasonlíthatóságában látja s ennek elérésére a megfelelő módozatokat a kormányok figyelmébe is ajánlja, ebből önként következnie, hogy mindazok az államok és a fontosabb nagyvárosok, melyeknek szervezett statisztikai szolgálatuk van, az Intézetben igazgatójuk által képviselve is legyenek. Ez nemcsak az Intézet érdeke, mely csakis ezáltal válhatik a leglátgabb értelemben nemzetközileg univerzálissá, de még nagyobb érdeke az illető statisztikai szervezeteknek, melyek csak ezáltal jutnak abba a helyzetbe, hogy a statisztika fejlődéséről s az összehasonlíthatóság érdeké-

ben a leghivatottabb szaktestület által hozott határozatokról vagy erre vonatkozó javaslatokról haladék nélkül tudomást szerzeszenek és azokat saját hatáskörükben érvényesítsék is. Szinte fonáknak látszik tehát a ma dívó eljárás, mely szavazás tárgyává teszi azt, hogy egy állami statisztikai hivatal feje az Intézet tagja lehessen-e s amely a választás véletlen eshetőségeivel késlelteti gyakran egyes államok vagy nagyvárosok statisztikai igazgatóinak a tagok közé való bejuthatását s így az illető államnak vagy nagyvárosnak az Intézetben való képviseltetését. Hogyha az Intézet alapszabályai akként módosítottak volna, hogy az államok és a fontosabb nagyvárosok statisztikai hivatalainak vezetői hivatalfőnöki szolgálatuk tartamára az Intézetnek ex offo tagjai, akkor már rég megszűnt volna a főtitkárnak az új tagok jelölésére felszóltó körleveleiben már ismételve hangoztatott s legutóbbi évi jelentésében is megismételt az a panasza, hogy az Intézetben képviselt 29 állam mellett az országoknak hosszú sora nem foglalhat abban helyet, részint mivel régebben megválasztott képviselőik elhaltak, részint pedig mivel odavaló statisztikust mindeddig nem választottak be.

Ezekre való tekintettel a főtitkár úr figyelmébe ajánlottam volt, hogy az Intézet tagjai két csoportba osztassanak. Az elsőbe tartoznának a tudományos statisztika képviselői (a statisztika tanárai, kiváló képviselői, írói, stb., tehát kifejezetten szaktudósok), kik az eddigi mód szerint élet-hossziglan választatnának meg. A második csoportot képeznék az állami és a fontosabb nagyvárosi statisztikai hivatalok vezetői (igazgatói, elnökei), kik ez állásra történt megválasztatásuk által ex offo válnának az Intézet tagjaivá, de csak ebbeli működésük tartamára viselnék tagságukat. Amikor pedig hivatalvezetői állásuktól megválnak, az Intézet tagjai szavazás útján döntenének arról, hogy az illetők továbbra is az Intézet tagjai maradjanak-e. Nem volna ilyformán semmi nehézsége annak, hogy azok a hivatalvezetők, kik mint élismeret szaktudósok a statisztika terén kiváló munkásságot fejtettek ki, nyugalomba vonulásuk után is tevékeny tagjai maradhassanak az Intézetnek, míg olyanoknak kimaradása, kik mint nem-statisztikusok, politikai okokból vagy taktikai szempontokból kerültek egy statisztikai hivatal élére — amire a külföldön elég példa van

— s ez állástól való megválásukkal hátat is fordítanak e szakmának, valóban nem válnék az Intézet kárára, ellenkezőleg, szakstatisztikusok előtt nyitná meg a bejutás lehetőségét. Ma az a helyzet, hogy pl. Spanyolország, Portugália, a Sz. H. Sz. állam, Törökország, Albánia, Lettország, Litvánia, Mexikó, Délafrika, Chile, Új-Zéland, Peru s még több más állam, köztük akárhány olyan, melynek jól kiépített statisztikai hivatala van, a Nemzetközi Statisztikai Intézetben egyetlen taggal sincs képviselve, bizonyára a nemzetközi statisztika ügyének és az illető államok érdekeinek rovására; hosszú multra visszapillantó nagyvárosi statisztikai hivatalok, mint München, Frankfurt, Drezda, Bécs, Budapest, Párizs, Milanó, Leningrad, Helsingfors, Prága, Riga igazgatói nem foglalnak helyet az Intézetben, holott némelyik városi hivatalt a statisztikai működés szoros szálai fűzik hozzá s e kapcsolat fenntartása mindkét félre nézve előnyös volna. Azt hiszem, nem természetes állapot ez, vagy legalább is nem kívánatos s nem az ügy érdekét szolgáló.

Ráakarok mutatni itt egy oly hiányra is, mely a Nemzetközi Statisztikai Intézet tárgyalásainak eredményességét is hátrányosan befolyásolja. Az Intézet határozatainak értékét s tudományos becsét emeli azoknak gondos előkészítése az előadó által és a megfelelő bizottságban s tárgyalásuk az osztályülésen és végül az összes ülésen. Ez azonban illuzóriussá válik, ha az előadók vagy a bizottságok jelentései s javaslatai nem jutnak oly időben a hozzászólani kívánó tagok kezébe, mely azoknak áttanulmányozását s észrevételezését lehe-

tővé teszi. Ezt a kairói ülészakon is sajnosan éreztük, amikor terjedelmes, könyvszámba menő jelentések csak az utolsó pillanatban osztattak szét. Az alapos megvitatás ily esetben nagyot szenved a felszólalni kívánóknak ebből eredő hiányos felkészültsége miatt. Hozzájárul még, hogy gyakran a rendelkezésre álló idő rövidsége is gátat vet a kérdés tüzetes megtárgyalása elé. E téren javulás várható *Flux* angol statisztikus javaslatának megvalósítása esetén, amely az összes bizottsági jelentéseknek a havi Bulletinben való azonnali közzétételét s az ülészak elé kerülő javaslatoknak legkésőbb a szesszió megkezdése előtt három hónappal való szétküldését, valamint a tagok ezekre vonatkozólag beküldött észrevételeinek is a lehetőség szerint a havi Bulletinben való közzétételét kívánta. Ez az első indítvány, mely az Intézet tárgyalási menetének gyorsítását s a tárgyalások eredményességét fogja szolgálni s ezzel a Nemzetközi Statisztikai Intézetbe a tárgyalások színvonalának emelésével egyúttal több mozgékonyt s lüktetőbb életet kíván behozni.

Kétségtelen, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, mely a világháborút megelőző hosszú békekorszakban alapítónak tiszteletet parancsoló konzervatív tudományos szelleme által vívta ki a világ elismerését s ezzel alapította meg közismert hírnevét, bizonyos fokig alkalmazkodnia kell a háború által teremtett új viszonyokhoz s az ediginél gyorsabb tempóban és szélesebb körben kell azon feladatok megvalósításáért küzdenie, melyeket nagynevű alapítói 43 évvel ezelőtt eléje tűztek.

Thirring Gusztáv dr.

II.

A kairói ülésen tárgyalt demografiai kérdések.

Les questions démographiques discutées à la Session du Caire.

A Nemzetközi Statisztikai Intézetnek két évenként tartott üléseit a nagyszabású, komoly, tudományos munka jellemzi. De kevés olyan ülése volt a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, amelyen a statisztikai kérdéseknek olyan nagy tömege került volna tárgyalásra és megvitatásra, mint ebben az exotikus országban tartott ülésen.

A munka komolyságát jellemzi, hogy a szakülések hét napon át többször délután is folytak s csak a közbeeső vasárnap volt egy kis pihenő.

A szesszió tárgyalásai három osztályban folytak, a demografiai, gazdasági és a szociális osztályban. Nekem jutott az a feladat, hogy a demografiai vonatkozású tárgyakat ismertessem, tehát elsősorban azokat, amelyeket a demografiai szakosztály tárgyalt s azután a szociális szakosztály tárgyai közül azokat, amelyeknek a demografiával bizonyos kapcsolatuk van.

Az ismertetést abban a sorrendben fogom végezni, ahogyan a tárgyak az utolsó